

Pious Fictions and Pseudo-Saints in the Late Middle Ages. Selected Legends from an Icelandic Legendary. Trans. & ed. Marianne Kalinke & Kirsten Wolf. Mediaeval Sources in Translation 61. Toronto. Pims, 2023. Pp. xi + 281.

P*ious Fictions* er en kærkommen åbning ind i det store islandske håndskrift Holm perg 3 fol, *Reykjahlólabók* kaldet, der blev ført i pennen af den hovedrige Björn Porleifsson (†1548–1554) fra det vestlige Island engang i årene 1530–1540. Membranen består i dag af 168 blade og indeholder 25 legender, af hvilke de 22 formentlig er oversat fra middelnedertysk. Det er dels dateringen (tiden lige før Reformationens endelige gennemførsel på Island), dels dette at det hovedsageligt drejer sig om nyoversatte tekster, der gør håndskriftet særlig interessant. De pågældende tekstversioner findes i øvrigt kun bevaret i *Reykjahlólabók* i islandsk sprogdragt, så det islandske håndskrift er vores eneste kilde til de nu tabte forlæg. *Reykjahlólabók* er endvidere det sidste middelalderlige legendarium skrevet i Europa (p. 2). Der er således mange grunde til, at det er vigtigt, at dette håndskrift præsenteres for en bredere kreds af forskere end den meget snævre gruppe af eksperter, der uden problemer kan læse den diplomatariske udgave i to bind, som Agnete Loth udgav i 1969–1970, og som i øvrigt ikke er kommenteret på nogen måde. Ja, videre er tanken med oversættelsen og den normaliserede tekstudgave tillige at åbne teksterne for forskere med andre sproglige forudsætninger, så som middelnedertyske filologer (p. 21).

Den nye udgave forsøger at løfte denne opgave ved at give oversættelser af følgende 8 tekster fra *Reykjahlólabók*: (1) *Ósvalds saga*, (2) *Hendreks saga* og *Kúnígúndísa*, (3) *Jóns saga gullmunns*, (4) *Jerónímuss saga*, (5) *Kristófers saga*, (6) *Georgíuss saga*, (7) *Sjö sofanda saga* og (8) *Saga Gregóriuss hins góða syndara*. Man skal dog være opmærksom på, at halvdelen af disse (nr. 2, 3, 4, 6) er forkortet på forskellig vis (cf. p. 159). *Ósvalds saga* og *Jóns saga gullmunns* har begge tidligere været udgivet i forskellige sammenhænge, men er blevet revideret i forbindelse med den nye udgave. Udvalget giver et bredt udsnit af håndskriftets indhold, omend man selvfølgelig skal huske på, at der kun er tale om et lille udvalg af et meget stort håndskrift. Bogen

Lindholm, Johnny F. 2025. Rec. av Marianne Kalinke & Kirsten Wolf (trans. & ed.). *Pious Fictions and Pseudo-Saints in the Late Middle Ages. Selected Legends from an Icelandic Legendary*. *Scripta Islandica* 75: 248–253. <https://doi.org/10.63092/scis.75.44557>
ISSN 0582-3234 (tryckt); ISSN 2001-9416 (digitalt)

© Johnny F. Lindholm (CC BY)

indeholder, foruden indledning og oversættelse, udgave af den islandske grundtekst i normaliseret form samt selvfølgelig bibliografi og register.

Efter udgiverens forord følger *indledningen*, der på 25 sider afhandler forholdene omkring genre, håndskriftets historie, indhold, skriver-oversætter-problematikken for derpå at give en gennemgang af de enkelte tekster og deres baggrund. Indledningen rundes af med et afsnit om sproget i de islandske oversættelser med en gennemgang af germanismer i teksterne (af hvilke der er ganske mange) og i sammenhæng hermed af problemer med ord af samme etymologiske rod, men med forskellig betydning på islandsk hhv. nedertysk (og, må man tilføje, på skandinavisk), t.eks. *örlög-orloge, orloch* (pp. 21–22; se videre nedenfor). Afsnittet rundes af med omtale af sproglige problemer i enkelte af teksterne. I forbindelse med sproget omtales også en række inkonsekvenser i teksterne samt regulere fejl, t.eks. i stednavne (pp. 23–25). Rettelser indføres i oversættelsen med bemærkning herom i noterne.

Man kunne godt have ønsket nærmere overvejelser over teksternes sproglige særheder, hvilket i sidste ende måske kunne være med til at kaste lys over spørgsmålet om, hvorvidt Björn Þorleifsson var både skriver og oversætter, for i begyndelsen af indledningen nævnes det, at der i forskningen har været uenighed om, hvorvidt Björn Þorleifsson blot var håndskriftets skriver, eller om han tillige var oversætteren af teksterne i *Reykjabólabók*. Håndskriftets udgiver, Agnete Loth, argumenterede i sin tid for, at Björn både var skriver og oversætter, men historikeren Guðrún Ása Grímsdóttir mener derimod – på baggrund af bl.a. ordforråd, ikke-islandsk syntaks og en overvældende mængde af ortografiske særegenheder – at det er usandsynligt, at kompilator og oversætter er den samme (ibid.). Guðrún Ása mener desuden ikke, at der er beviser for, at Björn har studeret eller lært nedertysk (ibid.). Udgiverne er ikke enige i dette med følgende begrundelser:

Først og fremmest fordi det (1) ikke (således udgiverne) virker sandsynligt, at en gejstlig (som Guðrún Ása foreslår, kunne have lavet oversættelsen) skulle have læst en oversættelse højt for Björn eller måske endda have nedskrevet én, som Björn så kunne afskrive på pergament (ibid.). Det er svært at se, at der skulle være noget problem her, som det er fremstillet. Tværtimod kunne det udmærket være tænkeligt, at det var foregået på den måde. Modvendt er det også sandsynligt, at Björn har oversat selv. På baggrund af fremstillingen må begge muligheder holdes åbne.

Udgiverne lægger videre vægt på, at Björn (2) *kan* have lært nedertysk, da han opholdt sig i Bergen. At Björn skulle have lært nedertysk i Bergen er meget oplagt – måske kan han endda have lært eller fået kendskab til

det allerede på Island? I hvert fald begyndte hanseforbundets Islandssejls formentlig i midten af 1400-tallet, og fra omtr. 1470 sejlede hanseaterne årligt til Island. Tyske handelsfolk og kongelige gesandter kendes allerede fra 1420'erne, og islændinge studerede bl.a. ved universitetet i Rostock fra midt i århundredet (Veturliði Óskarsson 2003, p. 72–73). Springer vi lidt længere frem i tiden, ser vi, at generationen, der blev født i 1530'erne, begik sig overordentlig vel på netop nedertysk (cf. Jón Þorkelsson 1895, p. 12–13), og der kom efterhånden en stor oversættelsesvirksomhed fra nedertysk til islandsk i gang. Alt i alt må der være stor sandsynlighed for, at Björn i et eller andet omfang har haft kendskab til nedertysk.

Endelig fremføres som argument (3), at Björn tilhørte en kreds af islændinge, der var meget aktive skrivere – ja, endog flere i Björns slægt tilhørte denne klasse (p. 5).

På denne baggrund konkluderes, at der er “stærke” indicier for at antage, at Björn er oversætteren.¹ Men ret beset er det kun punkt (2) ovenfor, som kan sandsynliggøres i nogen grad, og at Björn Þorleifsson har kunnet neder-tysk, beviser ikke, selvom det muliggør, at han er oversætteren.

Det har ikke været tanken med disse bemærkninger at bidrage til besvarelsen af spørgsmålet om, hvorvidt Björn Þorleifsson er oversætter eller ej (selvom det, cf. Loths indledning, vol. I, p. xxix–xl, virker sandsynligt), men blot at pege på, at spørgsmålet efterlades ubesvaret i nærværende indledning.

Det kunne i øvrigt se ud til, at den indledende tekst er skrevet i nogen hast. Der er gentagelser af oplysninger her og der og enkelte uklare formuleringer; cf. videre anm. 16, p. 5, hvor det åbenbart er faldet ud, at det konkrete sted i Stefán Karlssons artikel “Bókagerð bænda”, hvor Björn Þorleifsson omtales, er pp. 325–326, og omtalen af *Reykjahólabók* i Jóhanna Katrín Friðriksdóttirs artikel findes på pp. 91–92, ikke 88–89 i den pågældende tekst. Teksten er ellers veloplagt skrevet og den giver et godt overblik; kun havde man ønsket flere overskrifter til at støtte orienteringen under læsningen.

Efter indledningen følger så *oversættelsen*. I indledningen får vi kun følgende at vide om oversættelserne (p. 25):

In the translations that follow, notes are provided primarily to identify historical persons, to indicate factual inaccuracies in legends based on historiographic sources, and to remark on semantic discrepancies between Middle Low German and its Icelandic cognates.

¹ Hvis “Existing evidence strongly suggests ...” da skal forstås således. Er det ikke tilfældet, henvises til ikke fremlagt og ikke nærmere specificeret materiale.

Det havde været oplagt i den forbindelse tillige at give et par enkelte linier om, hvilken oversættelsesstrategi, der var lagt. For en ikke modersmålstalende virker det engelske solidt og koncist i forhold til grundteksten. Sammen med ikke mindst de anmærkninger, der findes om “discrepancies between Middle Low German and its Icelandic cognates” giver det læseren en følelse af at blive holdt fast i den anderledeshed, de gamle tekster repræsenterer. Eller sagt med andre ord, så udstyrer oversættelserne samt apparat læseren med de nødvendige forudsætninger, så han kan læse de gamle tekster, skulle han ikke være særlig bekendt med den sennorrøne sprogform.

Tekstudgaven af de for oversættelsen til grund liggende tekster gives i et godt 100 siders tillæg (‘Appendix’), og den bygger på den eneste videnskabelige udgave af Holm perg 3 fol, Agnete Loths førnævnte udgave. Udgaven, der er udformet som ett stort kapitel, hvoraf de enkelte tekster udgør afsnit, indledes med en oversigt over de medtagne tekster og en nøjagtig angivelse af, hvad der er medtaget (i de tilfælde, hvor ikke hele teksten er medtaget, angives de medtagne kapitler). Loths tekstrettelser er indarbejdet i teksten, men udgavernes egne emendationer er indsat i skarpe parenteser (p. 158). Teksten er, som allerede nævnt, normaliseret, og da der er tale om en sen tekst, set i norrønt perspektiv, har man valgt at tage udgangspunkt i moderne islandsk, frem for den standard, man t.eks. finder i *Ordbog over det norrøne prosasprog* (ONP), der ellers dækker perioden frem til 1540 for Islands vedkommende. Dette betyder bl.a., at visse verbalendelser er ændret i forhold til forlægget, og den i dag uvante nominativ-form *mann* er erstattet med *maður*, ligesom *æðr* er erstattet med *æða* (pp. 159–160). Det er oplagt at normalisere teksten, og man kan også føre gode argumenter for en forholdsvis vidtgående ensretning af teksternes ortografi, når man betænker læsergruppen. Alligevel kunne man overveje, om man mon burde have forholdt sig mere konservativ i forhold til forlægget og beholdt afvigende verbalendelser og formen *mann* som nominativ-form af *maður*. Det er ikke punkter, der gør teksten særlig fremmedartet, og samtidig ville man holde fast i nogle karakteristiske træk, og til den ende ville ONPs standard måske have været meget oplagt.

Under teksten findes et noteapparat, der særlig sigter på at oplyse om låneord i teksten, men som i øvrigt også lejlighedsvis giver andre sproglige oplysninger. Der gives desuden henvisninger til andre behandlinger af ordene, hvoraf navnlig fremhæves Veturliði Óskarssons *Middelnedertyske låneord i islandsk diplomsprog frem til år 1500* (2003), Christian Westergård-Nielsens *Låneordene i det 16. århundredes trykte islandske litteratur* (1946) samt den lille ordbog, som findes i Kirsten Wolfs udgave af *Saga heilagrar*

Önnu (2001), pp. cxv–cxxxvi. I den forbindelse kan man undre sig over, at der ikke er henvist til ONP, som dels kan bidrage med redigerede artikler (så langt som redaktionen er nået p.t.), og dels under alle omstændigheder kan give – ofte ældre – belæg for de pågældende ord.

Set i forhold til ambitionen om at nå en bredere læserkreds, er noteapparatet naturligvis afgørende med hjælp til ord, der ikke nødvendigvis kan findes i de gængse ordbøger, eller som ikke er, hvad de ser ud til, t.eks. *örlög* ‘kamp’ (frem for ‘skæbne’), *serkur* ‘kiste, sarkofag’ (frem for ‘særk, lang underskjorte, natskjorte’) samt udtryk, der ikke findes på islandsk, men som middel- eller umiddelbart er overført fra middelnedertysk. Løber man gennem anmærkningerne og alle de ord, man finder her, så er det i øvrigt slående, hvor mange af dem, der har nærrere slægtninge i skandinavisk fremfor nedertysk, t.eks. (her med de nty. modsvarigheder, som gives i anmærkningerne, og da. modeksempler) *ómak* (nty. ‘ungemak’, da. ‘umage’), *kunngjöra* (nty. ‘kundich gedaen’ – eller måske hellere ‘kunt dōn’, cf. Veturliði Óskarsson 2003, p. 271 – da. ‘kundgøre’), *þenkja* (nty. ‘denken’, da. ‘tænke’) og *útvelja* (nty. ‘uterwelen’, da. ‘udvælge’). Der findes også enkelte ord og fraser her og der, som henføres eksplicit til skandinavisk (t.eks. *bera sig að, í bland, langs*). Selvom ord som de førstnævnte utvivlsomt i sidste ende stammer fra nedertysk, så er det spørgsmålet, om det ikke skulle være fremhævet, at mange af dem ser ud til at være overtaget gennem det ene eller det andet af de skandinaviske sprog, måske snarest norsk (Westergård-Nielsen 1946, p. lxxiv; Veturliði Óskarsson 2003, p. 15, 28, 86), også selvom det nævnes, at flere af dem tidligere end 1530–1540 er indgået i islandsk (p.158).

Desværre er hele tillægget sat med en lidt mindre type end selve oversættelsen, hvilket besværliggør brug af udgaven for dem af os med knap så gode øjne. Og det kunne næsten få tekstudgaven til at virke mindre vigtig end oversættelsen, hvilket vel næppe er tanken. Det havde været langt bedre, om man – som t.eks. i Kalinkes herlige *Norse Romance* I–III – havde trykt oversættelse og grundtekst på modstående sider, så man altid nemt kunne bevæge sig mellem oversættelse og grundtekst.

In summa: Med *Pious Fictions and Pseudo-Saints in the Late Middle Ages* har vi fået en formidabel indgang i et interessant håndskrift fra Reformations-tidens Island, selvom nærværende anmelder gerne havde set, at udvalget havde været større (skrives vel vidende, at det er lettere at ønske end at opfylde). Bogen henvender sig til en bred skare af læsere med mange forskellige interesser og forskningsmæssige baggrunde, og den udruster endvidere gennem indledning og anmærkninger læseren til at trænge ordent-

ligt ind i teksterne, ligesom den koncise litteraturliste leder videre til den relevante forskning i *Reykjabólabók*. Forhåbentlig kan bogen være med til at anspore til ny forskning i de tekster, samlingen omfatter, såvel som *Reykjabólabók* selv!

Kilder

- Jón Þorkelsson, 1895: *Saga Magnúsar prúða*. København: Sigurður Kristjánsson.
Kalinke, Marianne E., 1999: *Norse Romance* I–III. (Arthurian Archives III–V.) Cambridge: D. S. Brewer.
Loth, Agnete (udg.), 1969–1970: *Reykjabólabók* I–II. (Editiones Arnarnagðana A15.) København: Munksgaard.
ONP: *Ordbog over det norrøne prosasprog*. København <onp.ku.dk>
Veturliði Óskarsson, 2003: *Middelnedertyske låneord i islandsk diplomsprog frem til år 1500*. (Bibliotheca Arnarnagðana XLIII.) København: C. A. Reitzel.
Westergaard-Nielsen, Christian, 1946: *Låneordene i det 16. århundredes trykte islandske litteratur*. (Bibliotheca Arnarnagðana VI.) København: Munksgaard.
Wolf, Kirsten (udg.), 2001: *Saga beilagrar Önnu*. (Rit 52.) Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.

Johnny F. Lindholm
Københavns Universitet
Ordbog over det norrøne prosasprog
ORCID iD 0000-0003-2160-6151